

”IDŐTLEN KOPT MŰVÉSZET

SZENZÁCIÓS KIÁLLÍTÁSSAL NYÍLT MEG A BUDAPESTI TAVASZI FESZTIVÁL. DE NE LEPÖDJÜNK MEG, HA BELÉPVE A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMNAK A KOPT KINCSEKET BEMUTATÓ DÓR CSARNOKÁBA, ELŐSZÖR NÉMI CSALÓDOTSÁGOT ÉRZÜNK: EGY KESKENY TEREMNÉL TÖBBRE SZÁMÍTOTTUNK. LÉPJÜNK BÁTTRAN TOVÁBB A FONOTT SZÖNYEGEN. CSALÓDOTSÁGUNK ELMŰLIK, AMINT ELINDULUNK, HOGY A SZÁNDÉKOSAN FÉLHOMÁLYBAN HAGYOTT HELYSÉGBEN FELFEDEZZÜNK EGY SZÁMUNKRA ISMERETLEN EGYIPTOMI VILÁGOT.

■ V. NAGY VIKTÓRIA kultura@hetivalasz.hu

Valljuk be: a legtöbbszörnek Egyiptomról „a Nílus ajándéka”, a hieroglifák, a piramisok, a múmiák, a szentként tisztelt szkarabeusz, *Kheopsz*, *Khephrén*, némeleknek talán még *Mükerinosz* is, s más dicső uralkodók – mindannyian a napisten, *Ré* fiai –, a legszebb nő, *Nofertiti*, és persze az aranyozott maszkú *Tutanhamon* jut eszünkbe. Ez rendjén is van így, hiszen a fáraók korának művészete ma már a világ egyetemes kultúrájának szerves része, köszönhetően a nagy múzeumi gyűjteményeknek, a tömegeket vonzó tárlatoknak, a napjainkban is folyó kutatómunkának, ásatásoknak, újabb és újabb szenzációs régészeti felfedezéseknek, tudományos eredményeknek.

Természetesen a kopt szó sem cseng teljesen idegenül: leggyakrabban a fá-

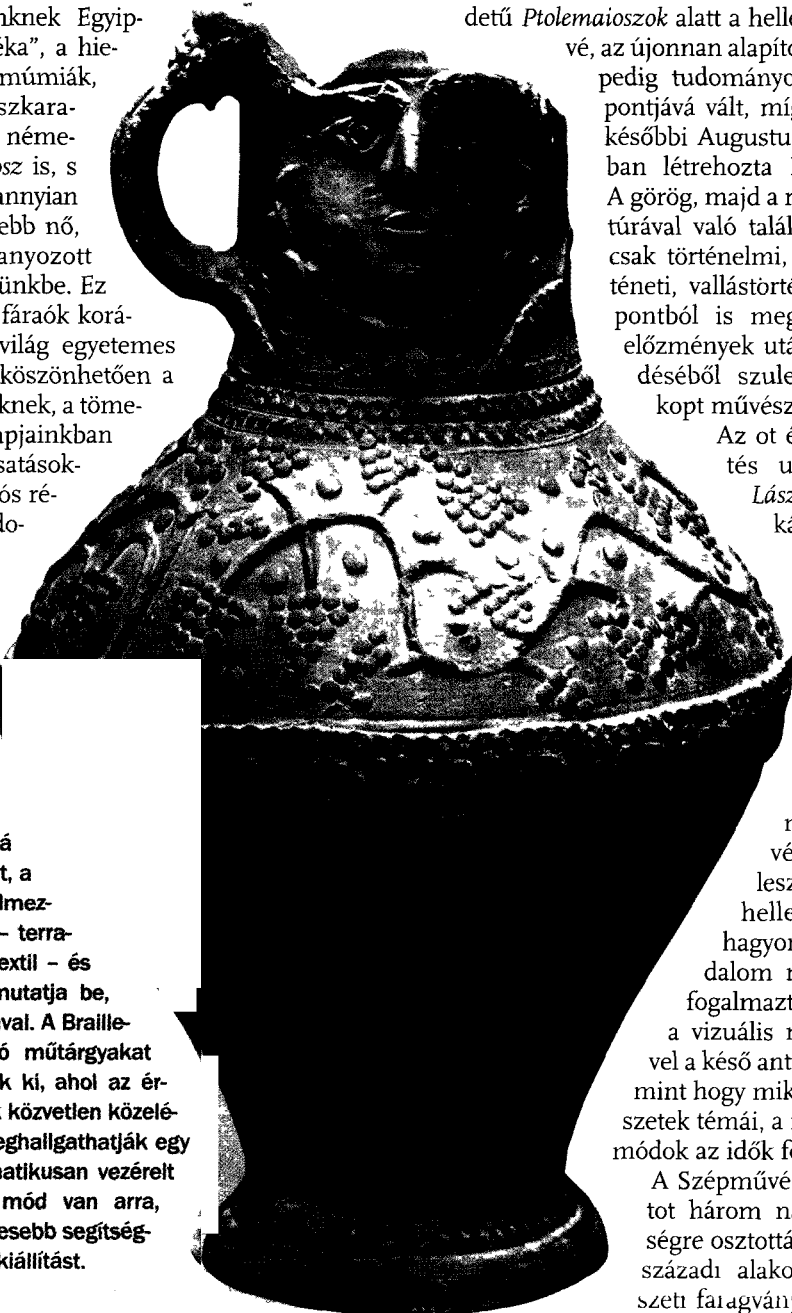
raonikus egyiptomi lakosság keresztény leszármazottaival, a keresztény mozgalmakkal, sőt magával az egyiptomi egyházzal kapcsolatban használták, használják ma is, a kopt nyelv pedig nem más, mint az óegyiptomi egyenes folytatása, annak legkésőbbi formája. Most viszont a Szépművészeti Múzeum *A fáraók után – a kopt művészet kincsei Egyiptomból* című tárlatának köszönhetően letisztult, kitágult a fogalom: a kopt művészet ugyanis nem mást jelöl, mint Egyiptomnak a Kr. u. III–VII. század közötti, azaz a késő antik, kora bizánci és az arab hódítás utáni művészetét.

Mielőtt azonban elmerülnénk e korok műremekeiben, érdemes néhány történelmi eseményt felidézni. Egyiptom a fáraók napjának leáldozása és Nagy Sándor hódítása (Kr. e. 332) után is a Földközi-tenger térségének egyik legjelentősebb állama maradt. Alexandrosz utódai, a makedón eredetű *Ptolemaioszok* alatt a hellenisztikus világ részé-

vé, az újonnan alapított főváros, Alexandria pedig tudományos és művészeti központjává vált, mígnem *Octavianus* – a későbbi Augustus császár – Kr. e. 30-ban létrehozta Egyiptom provinciát. A görög, majd a római és a bizánci kultúrával való találkozás azonban nemcsak történelmi, hanem művészettörténeti, vallástörténeti és nyelvi szempontból is meghatározó volt: ilyen előzmények után, e kultúrák keveredéséből született meg ugyanis a kopt művészet.

Az ot éven át tartó előkészítés után létrejött, *Török László* akadémikus munkáját dicsérő, mintegy kétszáz tárgyból álló kiállítás anyagát úgy válogatták össze, hogy láthatóvá váljék, hogyan szembesült Egyiptom hagyományos fáraonikus művészete a hellenisztikus mediterránum művészetével, hogyan illeszkedtek az egyiptomi hellenisztikus művészet hagyományai a Római Birodalom művészetébe, hogyan fogalmazta meg önazonosságát a vizuális művészetek eszközeivel a késő antik egyiptomi elit, valamint hogy miként változtak e művészetek témái, a formák és a kifejezés-módok az idők folyamán.

A Szépművészetben látható tárlatot három nagy, összefüggő egységre osztották. Az első rész II–IV. századi alakos sírsztéléket, építészeti falképeket, textíliákat, figu-

TAPINTHATÓ TÁRLAT

A kopt kincseket bemutató kiállítás újdonsága, hogy egy kis része vakok és gyengén látók számára is befogadhatóvá válik. A speciális tárlat tizenhat, a látássérültek számára is értelmezhető, különböző célú, anyagú – terrakotta, gipsz, csont, fa, bronz, textil – és formájú műtárgy másolatát mutatja be, valósághű felületek kialakításával. A Braille-feliratokkal ellátott, tapintható műtárgyakat elkülönített teremben állították ki, ahol az érdeklődők a bemutatott tárgyak közvetlen közelébe érve a kísérszöveget is meghallgathatják egy erre a célra átalakított, automatikusan vezérelt magnó segítségével. Ezáltal mód van arra, hogy a látássérültek minél kevesebb segítséggel, önállóan is élvezhessék a kiállítást.

rális csontfaragványokat és díszes agyagedényeket tartalmaz. Ezek jobbára a hagyományos egyiptomi ábrázolásmód és stílus továbbélését, illetve az alexandriai görög formák, valamint a római művészet hatását mutatják.

A második rész IV–VI. századi műveket mutat be: a kőből, fából, csontból készült figurális és ornamentális faragványok, festett famennyezet-töredékek, bronzedények és remekműű szövetek az elit lakóhelyeinek pompáját idézik. A textíliák – temetkezéseknél használt ruhák vagy faliszőnyegek – azért is figyelemre méltóak, mert Egyiptom különleges klímájának köszönhetően fennmaradtak, ellentétben a mediterrán világ más részeivel, ahol a hasonló anyagok a földre kerülve hamar elenyésztek. Egyben kirajzolódik a kiállítás egyik fő tanulsága is: a közhiedelemmel ellentétben a IV–V. századi pogány és keresztény elit társadalmilag és klasszikus műveltségében is egységes volt. A művészek és a műhelyek egyaránt dolgoztak pogány és keresztény megrendelőknek, egyaránt készítettek pogány vagy keresztény (pogány és keresztény) tartalmú műveket. Ugyanakkor többszintű világ elevenedik meg: míg a késő antik elit számára készített műalkotásokon fokozatos elfordulás figyelhető meg a hellenisztikus művészet kánonjától, és egyre erősebbé válik a szimbolikus és allegorikus ábrázolásmód, addig a kevésbé tehetséges

művészete a klasszikus-mitologikus vonal mentén mozog tovább, és megjelennek a kor népművészetének tekinthető tárgyak is.

A kiállítás egyik legizgalmasabb témája a többistenhit és az egyistenhit, a pogányság és a kereszténység találkozásának érzékeltetése. Az egyiptomi keresztény művészet kialakulása mellett az egyiptomi, görög, római jelképek és ábrázolások keresztény átértékelése is jól nyomon követhető. A harmadik rész éppen az egyiptomi keresztény művészet kialakulását és V–VIII. századi korszakát illusztrálja. A templomok és kolostorok művészetét oszlopfők és falfestménytöredékek képviselik, melyek mellett a tárlat egyik gyongyszeme egy mostanáig szinte ismeretlen, két

■ Relief vadászó kentaur alakjával (IV. század; Szépművészeti Múzeum)

oldalán festett, körmeneteken használt VI. századi ikon. Fontos hangsúlyozni, hogy a kereszténység látható kifejezésének igénye – így az ikonfestészet – válaszul az arab hódításra a VII. században felerősödött, de a hagyományos kopt ábrázolás hétköznapi és klasszikus formái is tovább éltek.

Nem árulunk el titkot: a klasszikus ókor nem egyetlen pillanat alatt ért véget. Az általában korszakzárónak tekintett történelmi esemény – a Nyugatrómai Birodalom Kr. u. 476-os

NÉGYMILLIÁRDRA BIZTOSÍTVA

A négymilliárd forintba biztosított tárlat anyaga nagyrészt a legjelentősebb egyiptomi kopt gyűjteményekből, a Kairói Kopt Múzeumból, az Alexandriai Görög-Római Múzeumból és az Alexandriai Nemzeti Múzeumból való, további 81 tárgy pedig a magyarországi kopt kollekciókat – köztük a Szépművészeti és az Iparművészeti Múzeumot – képviseli. Itt kell megjegyezni, hogy az egyik legszebb darab – egy IV. századi, vadászó kentaurt ábrázoló mészkő dombormű – az előbbi gyűjteményét gazdagítja. Egyébként az év elején a Műcsarnokban rendezett, négyszáz év francia festészetét bemutató kiállításra 75 milliárd, a 2004-es Monet-kiállításra pedig 24,5 milliárd forintos kezességet vállalt az állam. A most kiállított tárgyak közül a legrégebbi egy gyászoló férfi késő hellenisztikus agyagszobrocskája, mely a Kr. e. I. századból való, és amely a Szépművészeti gyűjteményében található.

felbomlása – után még évszázadokon át folytatódott, s csak fokozatosan alakult át középkorivá az antik szellemi és művészeti hagyomány. Részben erre utalnak Török professzornak az impozáns katalógust záró sorai: „A kopt magas művészet útja folytatódott a templomokban és a kolostorokban. Az utóbbi években művészettörténészek és restaurátorok pompás XII–XIII. századi monumentális falképeket tártak

MONET A MÉRCE

Nem kérdés, hogy a Monet és barátai című impresszionista, valamint a nemrég bezárt műcsarnokbeli tárlatok méltó folytatása ez a kiállítás. És bár e mesterművek alkotóinak nevét homály fedi, vitathatatlanul helyük van az egyetemes művészettörténetben. Újabban azonban nemcsak a kiállított anyag minőségével, hanem a látogatók számával is méri egy-egy tárlat sikerét. A március 18-án nyílt kiállításról lapzártánkkor még nem állt rendelkezésre látogatottsági adat, ám Baán László, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója már azzal is elégedett lenne, ha a május 18-ig nyitva tartó tárlat 50–100 ezer nézőt vonzana. (A felnőttbelépőjegyek 1000, a kedvezményesek 500 forintba kerülnek.)

fel (...). Az újonnan felfedezett falképek fényesen igazolják, hogy a képrombolás utáni bizánci és az egykorú iszlám művészetből érkező hatások egy élő, folyamatos kopt művészeti hagyomány áramlatában oldódtak fel.”

Mire körbeérünk a csendes, templomszerűen kialakított teremben, úgy érezzük, hogy a megvilágított vitrinekbe zárt és a fal mellé kiállított kincsek nemcsak gyönyörködtetnek, hanem tiszteletre, de főleg alázatra is intenek bennünket. És bár tudjuk, hogy régmúlt és messzi világ csodái között járunk, valami különös varázslatnak köszönhetően nagyon mainak és közelinek érezzük őket. ■